

Соціальні й моральні проблеми "смутого" часу (за оповіданням Володимира Винниченка "Суд")

Володимир Винниченко увійшов в історію України як активний політичний діяч і письменник світового рівня, що силою художнього слова відбив соціальні струси початку ХХ століття. Стихія бунтів і зворушень, зіткнення влади з народом давали йому надзвичайно цікавий і багатогранний матеріал для написання яскравих творів. За висловом І. Франка, Винниченко вмів ловити життя на "гарячій вчинку" і зобразити його в цікавій, хвилюючій, гостросюжетній і драматичній формі.

Одним з таких "гарячих вчинків" став епізод із життя українського села передреволюційної доби невдовзі після "грабіжок" на Полтавщині 1902 року. Наростання селянського невдоволення, коли ось-ось може "закипіти" й село, в якому верховодить земський начальник Михайло Денисович Самоцвіт, зримо і переконливо змальоване в оповіданні "Суд" (1903). На мою думку, вже в саму назву твору Винниченко вклав гостру іронію й сарказм, бо ніякого правового дійства в ньому немає. Більш того: Самоцвітів "суд" - це триумф розлюченого куркуля! Тому з такою ж колючою іронією звучить і прізвище цього українського унтерпришибеєва Самоцвіта. Носій такого "благородного" прізвища, яке викликає поетичні асоціації, виявляється брутальним самодуром. Коли я читав це оповідання, то весь час відчував, що автор примушує уважно вчитуватися у сюжет, самостійно його аналізувати, складати власне враження і ставлення до подій. Сам же письменник ніби усувається від коментування подій і образів, передаючи свої "повноваження" Самоцвітові, для якого селяни - всього лиш слухняне бидло: "Служу я вже 10 год у земських начальниках, три рази мене били мужики, два рази палили, сам я за сотню, та де там, тисячу мужицьких морд розбив... Знаю я вже їх, як свої п'ять пальців..." Але, стривожений вибухом бунтів, Самоцвіт зазначає: "Тепер не той час. Тепер мужика не обдуриш... Тепер він уже й сам більше тебе знає... Одно, чим можна здержать мужика, то... бить його треба". Саме такий самосуд над селянином, що виявив "непослушаніє", працюючи за мізерну плату в господарстві Самоцвіта, і зображено в оповіданні: "В морду! От

і все роз'ясненіє... Р-раз, два... Третій раз у вухо - і марш... І весь суд..."

І стає жахливо на душі від такого "суду" - знущання, і хочеться відшукати, запросити порятунку у односельців скривдженого. А що ж село? Суміш настроїв, ненависть і страх охопила людей: "усім стає страшно, але всі стоять мовчки, мов подубіли", коли на їхніх очах земський начальник розправляється з Крутоноженком, що обурюється панським розбоєм. Здається, що гору врешті-решт бере Самоцвіт: непокірному Никифору Крутоноженку зв'язують руки і відвозять у місто, де його чекає вже "настоящий суд". І вже в самому фіналі оповідання: "З обох боків дороги стоять селяни й похмуро дивляться їм вслід".

Але через страх, що здається, увійшов у кров і плоть людську, пробивається дещо нове в настроях селян. Уже сказано слово наперекір начальнику, вже побачили селяни в його очах переляк, вже відчули вагу власної сили. Тут Винниченко дуже майстерно змалював вагання і завмирання у непевності "смутого" часу: люди ще бояться Самоцвіта, Самоцвіт уже боїться селян.

І дочитуючи оповідання, я відчув у душі піднесене хвилювання через надію, яку подає

остання сцена: "Дуринді здається, що "засмикана конячина", яка сумно хитає головою, мовби говорить йому тим похитуванням: "Полетимо, полетимо, аж загудить, молодой человек!" Чи не є це Винниченковим провіщенням для гнилого і недовговічного суспільного ладу, представленого самоцвітами?